

B. S. Timrava: Ľapákovci
(úryvok)

Jar nastala. Lúče slnka otepleli; zem zohriata vydáva paru a vôňu. Povetrie klzké, s'aby hladkalo, a plné sviežosti. Tráva na lúkach tisne sa von, vrby a rakyty začínajú pučiť pri potokoch. Všetko budí sa k životu a hybe sa k činu. Ľud chvatom berie sa do jarných prác. Cez zimu odvychoval každý, zaležané údy žiadajú sa na čerstvé povetrie – do poľa. Tváre omaľujú sa v slnci na červeno, oči prijímú svit bystrý a smelý.

Iba u Ľapákov chlapi postávajú po dvore a nemôžu striasť zo seba lieň. Nemôžu sa nahútať, či ísť začať dnes oračku, či nie. Role síce túžia už za pluhom, - no nie je piatok, ale streda. U Ľapákov však odjakživa nezačínali práce v iný deň. V minulý piatok nemohli, bolo primokro, treba im šetriť slabo prezimovaný statok, ale ak budú čakať do piatku, zatvrdne zem. Mali by teda ísť dnes, ale či to bude dobre, či sa vydarí, keď začnú prácu v iný deň? Či tu bude požehnaná...?

U Ľapákov národa je veľa. Štyria bratia so ženami a deťmi, piaty, najmladší Mišo, ešte mládencom. Dievka jedna, Anča, tridsaťročná – nevydatá. Nevydala sa – je mrzáčkou. Lámka jej telo pokazila ešte za malička. Nechodí, len na dlaniach a kolenách čo sa vláči po chyži. Po driek je pekná; tvár má krásnu dosiaľ, ale nohy si vystrieť nemôže...

Veľa je ľudí u Ľapákovcov... Keď sa všetci zídu, temer nestačia lavice. A keď obsadnú stôl na obed, čo len po sedem ráz začnú do misy s lyžicami, už sa i vyprázdni... Ľudu dosť, ale to je chyba, že nielo hlavy v dome. Ešte kým stará gazdiná, ich mať, žila, bolo ako-tak. Ale ako ona v pomínulú zimu uložila ustáté kosti do hrobu, jej pozostalí sú ako ovce bez pastiera. Otec umrel dávno – nielo, kto by viedol veľkú čelaď. Chlapi síce znášajú, oni pristali, aby gazdom bol najstarší brat Paľo, ako sa i patrí; ale ženy sa uzhodnúť nemôžu. Najstaršia nevesta Iľa, od Jablonckov braná, myslí, že jej náleží veslo, i drží ho v ruke, no z ostatných ani jedna nie je spokojná s tým, a najnespokojnejšia mrzáčka Anča peknej tvári. Ona k nenávisti ešte popudzuje ostatné. Ona chce rozkazovať a vždy to chce, čo nechce Iľa. Nechce Iľu nik, lebo sa vyvyšuje nad všetky. Je i v obecnej službe: je babicom. Bola na kurze v Sobote zo dva mesiace a odvtedy drží sa nad ostatné povýšene, akoby bola nie zo sedliackeho, ale z panského rodu. Nič sa jej odvtedy nepáči v dome, s ničím nie je spokojná. Naučia, majstruje a chce zrútiť staré obyčaje, odjakživa u Ľapákov zakorenené. I dnes, sotvaže otvorila oči a doniesla vody, že uvarí jedla na fruštík, už si našla, za čo by im kážeň držala.

„Či by poriadni ľudia trpeli tú studňu v tom sklade bez zrubu? Iba o kúštik, že som sa do nej nestrepala. Pre váš fruštík ja si ešte aj o život prídem. Keď nechcete studňu napraviť, choďte vy sami po vodu. Lebo už viem, že sa ja prvá do nej zmočím!“

Chlapi poobzerali sa jeden po druhom, koľko je v izbe z nich – ženy nevšimli si jej slov – a jej muž, Paľo, vysokej, trochu nahnutej postavy, okrúhlych, pokojných očí, ktorý veľmi rád žartoval, začo ho i žartovníkom volávajú, podotkol rozmarne:

„**Nezamoč sa kráľovná!**“

V izbe nastal smiech. Iľina tvár ostala ako ruža. Práve muž, ktorý mal by sa zastať na jej stranu, na žart obracia jej vážne reči.

Na lavičke pri peci sedela mrzáčka Anča a zemiaky oškrabovala na krúžalkovú polievku, šikovne ich v prstoch skrúcajúc. Ona nezasmiala sa s ostatnými, ale sa pobúrila. Hneď bola hotová odseknúť Iľi:

„Keď sa ti nepáči, choď, kde ti bude po vôli. Tá studňa, ako sa ja pamätám, bola vždy tak, a nik sa do nej nezamočil – krem telaťa Gažúrkovie teraz budú tri roky – ani teraz sa nemusí.“

„Či sa už ohlášaš? Čože si ešte nespala? A tá studňa tak ďalej nebude – to ja poviem! Ak ju nenapravia, ja vás sama oznámim žandárom, nech vás pokutujú,“ vraví Iľa pevne, k chlapom sa obrátiac.

Ani jeden z nich neodpovedal. U Ľapákovcov nie je v obyčaji odpovedať na každú reč. Ale Anča – mrzáčka skočila jej do reči:

„Čo by si ty zažalovala? Choď si do Jablonckov rozkazovať. Ty si tu nie pani!“

„A ktože je? Ba ver som ja!“ smeje sa Iľa. „A oni to musia robiť, čo ja chcem!“ povie srdnato. A ty sa nestar, ty čuš! Ja tebe nevravím, ale týmto somárom tu!“

„Somári“ mlčali i na to, ako by sa boli odriekli vravieť v to ráno.

Na poludnie vystúpila Iľa, že chyža je malá, nespracú sa do nej, i žiadala, aby sa postavil ešte jeden dom.

„Ale vy, čo by vás toľko bolo, že by ste jeden druhému po hlavách chodili – vy nedbáte. Iní ľudia, aj čo ich je pomenej, hľadajú sa jeden druhému vystúpiť, ale vy sa potkýnať budete jeden o druhého, a neľuchnete sa. Vy na pľaď od nosa nevidíte, nehodníci!“

Z chlapov boli vtedy traja v izbe, no nedbali a neohlásili sa, akoby Iľa nie im, ale ktovie komu vravela. Ani ženy sa nezastarejú. **Lení sa im jazikom pohnúť, okrem toho vedia že mrzáčka to lepšie spraví ako oni.** A sa ani nesklamali. Ledvaže odzneli slová z úst Iľe, už otvorila ústa ona:

„Čože by si ty mojim bratom nadávala! A keď sa ti nepáči, načo si šla za Paľu? Mohla si sa vydať za kráľa. Lebo si ty len za kráľa súca – ty kráľovná. Keď sa ti tu nevidí – môžeš ísť. Paľu operú ostatné ženy – dosť ich je v dome. My bez teba tu budeme!“ Mrzáčka odsotila od seba plechový tanierik, z ktorého jedla obed. Bola zlostná, skoro vždy nahnevaná.

„Veď som len to zvinila, že som šla zaň, za Paľu. Chceli ma aj iní dosť!“ povie Iľa horlivo. „A ty že si čo? Zmija, kalika – keď som ja kráľovná. Veď by aj bez teba ta bol svet... Radšej by si aj ty moju stránku chytala. Či by aj tebe nebolo lepšie v čistote a poriadku bývať? Či je toto chyža? To je len jama zdusená. Či je to zdravo? Veď ja vám len dobre chcem. Ale vy na múdrejšieho nepodbáte. Veď ste takí všetci ako v pivnici vyrastení – bez akomak

farby. Ani krvi nemáte v sebe, ale mlieko ako pavúci – cmar akýsi. Mne i v Sobote doktori vždy vravievali, že je dobré povetie a čistota pol života, a také je i porekadlo. A toľko ľudu! Keď sa chytíme, za mesiac spravíme dom!“

„A čo ti hneď sám kráľ povedal, my vovedno ostaneme, ako bolo dosiaľ. Tu po dvadsaťdva ľudí bývalo, teraz je nás len šesťnásť, a už ti je tesno!“

Večer Iľa vynáša si kázeň robiť, že chlapi oračku nezačali. Boli všetci v izbe, no nepodbali na ňu ani teraz. Úplná nedbalosť a flegma lipela im na dušiach.

Úlohy

1. V prvom odseku pomenuj slohový postup.....

2. V prvom odseku vyhľadaj 3 príklady na personifikáciu

.....

3. Ťapákovci nešli orať, lebo :

A/ ešte bola zima a zem nebola na orbu pripravená

B/ nebol ten deň v týždni, keď ich rodina chodievala orať

C/ mali obavu, či bude požehnanie na práci , keď začnú orať priskoro

D/ bolo primokro a oni musia šetriť statok

4. Vysvetli spojenia v texte. Urči, ktoré zo slovných spojení sú frazeologizmy.

Nieto hlavy v dome.....

Uložiť ustáté kosti do hrobu.....

Pozostalí sú ako ovce bez pastiera.....

Držať veslo v ruke.....

držať kázeň.....

nevidieť si na piad' nosa.....

ísť za niekoho.....

chytiť niekomu stránku.....

tvár ostala ako ruža.....

nie je v obyčaji.....

flegma lipela im na dušiach.....

5.Zaraď slová z textu do slovnej zásoby a pokús sa vysvetliť ich význam (ak sa dá, použi synonymum):

Čeľaď, chyža, babica, fruštík, krem, nestar, neľuchnete sa, piad', nepodbáte, vovedno, nestrepala, čuš

.....

6. V podčiarknutej vete nájdí spodobovanie(znelostnú asimiláciu) a vysvetli, prečo nastáva v danom prípade:

.....

7. Iľa sa vyvyšuje nad ostatných, pretože:

A/ Pochádza z bohatej sedliackej rodiny Jablonckov

B/ Je spomedzi všetkých členov rodiny najstaršia

C/ Bola na dvojmesačnom kurze pre babice

D/ Má namyslenosť v povahe a chce každému rozkazovať

8. Pomenuj podčiarknuté slovesné tvary:

.....

9. V hrubo vytlačených vetách nájdí a oprav pravopisné chyby (napíš ich správne).Ústne vysvetli svoje tvrdenie.

a).....

b).....

10. Prerozprávaj prvý odsek tak, aby si použil hovorový štýl. Prečítaj (prepíš) ho do nitrianskeho nárečia.

11. Konflikt medzi Iľou a Ančou nastal , lebo:

- A/ Iľa nemohla variť fruštík, lebo nemal kto ísť po vodu
 B/ Iľa sa vyhrozila, že zavolá na Ťapákovcov žandárov
 C/ Anča vyhadzovala Iľu z domu, lebo ju neznášala
 D/ Iľa sa hnevala, že nemá kto zabezpečiť studňu

12. Pomenuj typ rozprávača v ukážke:.....**14 Spojenie Paľa operú vzniklo ako:**

- A/ metafora B/ metonymia C/ personifikácia D/ epiteton

15. Akým slovtvorným postupom vznikli slová? Napíš k nim základové slovo:

Žartovník.....nahnevaná.....plechový.....

16. Na poludnie došlo k hádke medzi Iľou a Ančou, lebo:

- A/ Anča pohľadovo nazvala Iľu kráľovnou a vysmievala sa jej
 B/ Iľa chcela, aby si postavili nový dom , kde by sa lepšie pomestili
 C/ Iľa urazila Anču , lebo povedala, že život by bol bez nej lepší
 D/ Iľa obvinila ženy, že sú lenivé aj jazykom pohnúť a niečo povedať

17. Nahrad' dané slová spisovným výrazom:

lieň..... nahútať.....obsadnú.....
 uzhdnúť sa..... zvinila som.....

18. Nájdite v texte vety, ktoré môžeme považovať za rečnícke otázky a porovnajte ich s opytovacou vetou, ktorá nemá funkciu rečníckej otázky.

.....

19. Majú slová zmija / somári v texte rovnakú funkciu?

.....

20. Akú ľudskú vlastnosť vyjadrujú slovné spojenia:

zaležané údy.....
 odvtedy drží sa nad ostatné.....
 na žart obracia jej reči.....
 oni musia robiť, čo ja chcem.....
 vy si na piad' od nosa nevidíte.....
 vy sa potkýnať budete jeden o druhého, a neľuchnete sa.....

Podmienka pri vypracovaní tejto úlohy: môžete použiť iba jedno slovo (napr. abstraktné podstatné meno)